

1850-re helyreállt az 1720-as arány a magyar és a többi népesség között, ami azt jelenti, hogy a bevándorolt népesség a magyaroklakta területeken magyarosodott, szlovák és egyéb területeken szlovákosodott, illetve beolvadt az ott élő többségi népességbe. Tehát minden magyarországi nemzetiség gyarapodott a bevándorlók természetes beolvadásával.

Az alábbi táblázat szemlélteti az előbb mondottakat (%-ban):

Év	Magyarok	nem-magyarok
1720	45, 0	55, 0
1787	29, 0	71, 0
1850	44, 0	56, 0
1869	44, 4	55, 6
1880	46, 5	53, 5
1890	48, 5	51, 5
1900	51, 4	48, 6
1910	53, 1	46, 9

(Jászi 377.)

E szerint a táblázat szerint, a magyarság 1720 és 1910 között – tehát majdnem kétszáz év alatt – 8,1%-kal gyarapodott. Ennyit veszítettek a nem-magyarok ezen időszak alatt. Ez egyrészt azzal függött össze, hogy a magyarok zömmel az ország központi részein laktak, ami gazdasági előnnyel járt a határok menti régiókkal szemben, másrészt természetes szaporulatuk magasabb volt az országos átlagnál. Ez a relatív térhódítás nem írható teljes mértékben az asszimiláció számlájára.

A polgárosodásnak tudható be, hogy 2,7-szer rövidebb idő alatt, a szlovákok relatív növekedése Csehszlovákiában 1921 és 1991 között 20,5% volt.

1787-től 1867-ig a Magyar Királyság nem rendelkezett szinte semminemű autonómiával a Habsburg Birodalmon belül, így hivatalos magyarosító politikáról anyagi eszközök és eszmerendszeri erőforrások híján, nem beszélhetünk. 1787 és

1850 között 1. 700. 000 lakos olvadt be a magyarságba. 1850-től 1900-ig csak 1. 120.000 ember lett magyarrá (Jászi 379.). Tehát jóval kevesebb, mint korábban, holott 1867-ben, az osztrák-magyar kiegyezés nyomán, a Magyar Királyság ismét saját kormánnyal és törvényhozással rendelkezett.

Ha táblázatba rendezzük a rendelkezésre álló adatokat most már szlovák-magyar viszonylatban, kiderül, a vádak alaptalanok. Az alábbi adatsor a szlovákok és a magyarok számát foglalja össze 1840 és 1910 között Magyarországon (két terület, Horvátország és Szlavónia nélkül, melyek a Magyar Királyság részei voltak abban az időben, ahol szlovákok szinte nem éltek), illetve Szlovákiában 1921 és 1991 között. Ezt a két számadatot arányítjuk egymáshoz. Ha ez az érték nem változna, az azt jelentené, nem történt beolvadás. Ellenkező esetben az elmozdulás asszimilációról árulkodik.

Két megjegyzést kell hozzáfűznünk ezekhez az adatokhoz. Az összehasonlításnál figyelembe kell venni, hogy míg az első időszakban a szlovákok zöme még nem rendelkezett kialakult szilárd nemzeti tudattal, így e korszak elején a nemzeti hovatartozás kérdése szinte közömbös volt és semmiképpen sem számított erkölcsi, vagy lelkiismereti kérdésnek, ami az első világháború után már elsődleges tényezővé lépett elő. E számsorokból természetesen nem olvasható ki a kényszer- ill. önkéntes, öntudatlan beolvadás közötti különbség. „A nemzetiségek arányszámának változása nem csupán az asszimiláció következménye, hanem bonyolult jelenség. Jelenősen befolyásolja az egyes nemzetiségek körében különböző természetes szaporulat. ...a város terjeszkedése, az iparosítás, a vasútépítés, a nyaralóközpontok létesítése és főleg a kevésbé kifejezett nemzeti öntudat, tehát az emberek különböző tényezők befolyása alatt, maguk változtatták meg nemzetiségüket.” (Hromádka, Ján: Všeobecny zemepis Slovenska [Szlovákia általános földrajza], SAVU, Pozsony 1943, 111.)

„A rendi társadalom... általában nem asszimilál, pontosabban nem az egész közösséghez asszimilál, hanem egyes

kasztokhoz, csoportokhoz. Az egész közösséghez való asszimilálás csak a polgári társadalomban kezdődik meg, és csak az osztály nélküli társadalomban folyik teljes szélességében.” A XIX. sz. második felének magyarországi társadalma „a feudalizmusból éppen kibontakozni kezdett, ezen a fokon megrekedt, tehát egy szűken és részlegesen asszimiláló társadalom volt. Nem is történt asszimiláció másutt, mint a magyarországi polgárosodás gyér gócaiban...” (Bibó István: Válogatott tanulmányok II., Magvető, Bp. 1986; 593.) Tehát ezek az eszmék a tömegekig nem jutottak el. „Nehéz is lett volna, mert a parasztságnak csekély töredéke rendelkezett ekkor valamelyes nemzeti öntudattal.” (Polányi Imre: A szlovák társadalom és polgári nemzeti mozgalom a századfordulón /1895-1905/, Akadémia, Bp. 1987; 91.)

Hasonlítsunk most össze néhány számadatot, hogy lássuk, ki kit asszimilált:

Magyar Királyság területe				Szlovákia területe			
Év	szlovák (ezrekben)	Magyar (ezrekben)	magyar/ szlovák arány	év	magyar (ezrekben)	Szlovák (ezrekben)	szlovák/ magyar arány
1840	1. 684	4. 807	2, 9	1921	651	1. 953	3, 0
1850	1. 704	4. 586	2, 7	1930	585	2. 851	4, 9
1870	1. 817	6. 163	3, 4	1950	355	2. 985	8, 4
1880	1. 855	6. 404	3, 5	1961	519	3. 560	6, 9
1890	1. 897	7. 358	3, 9	1970	552	3. 879	7, 0
1900	2. 002	8. 589	4, 3	1980	560	4. 317	7, 7
1910	1. 946	9. 698	5, 0	1991	567	4. 512	8, 0

A szlovákok száma 1840-1991 között tehát 2,67-szeresére nőtt akkor, amikor csak rövid ideig (1939-45) rendelkezett önálló államisággal.²

A szlovákok létszáma 70 év alatt, kisebbségi sorsban, 262. 000-rel (16%) gyarapodott. Ehhez még figyelembe kell venni azt is, hogy 1871 és 1914 között a mai Szlovákia területéről hozzávetőlegesen 650.000 szlovák távozott, közülük fél millió az USA-ba (Encyklopédia Slovenska [Szlovákia enciklopédiája] V., VEDA, Pozsony 1981; 281.).

² A következő táblázatban a szlovák és magyar népesség változását tekintjük át, kisebbségi, majd többségi helyzetben:

Magyar Királyság területe a változás aránya (%)		Szlovákia területe a változás aránya (%)	
Kisebbségi helyzetben			
Év	Szlovákok	Év	Magyarok
1840	100	1921	100
1850	101	1930	90
1870	108	1950 ¹	55
1880	110	1961	80
1890	113	1970	85
1900	119	1980	86
1910	116	1991	87
többségi helyzetben			
Év	Magyarok	Év	szlovákok
1840	100	1921	100
1850	95	1930	115
1870	128	1950	153
1880	133	1961	182
890	153	1970	199
1900	179	1980	221
1910	202	1991	231

^{1/} Meg kell jegyeznünk, hogy 1950-ben azért volt olyan alacsony a magyarok száma, mivel még hatottak a magyarelles retortziók és sokan nem merték bevallani valódi nemzetiségüket.

(Forrás: a mindenkor hivatalos adatok)

Tehát a valódi gyarapodás ennél magasabb volt (több mint 50%). A magyarok létszáma ugyanolyan időszak alatt, szintén kisebbségi sorsban, 13%-kal csökkent. „Annyi bizonyos, hogy az 1921. év előtti 150 év alatt a szlovák-magyar nyelvhatár minden politikai nyomás ellenére inkább a szlovákok javára változott meg. A nyelvhatár 319 községe közül 73 változtatta meg nemzetiségét, és ebből 49 a szlovákok javára.” (Häfler-Korčák-Král: Zeměpis Československa [Csehszlovákia földrajza], Prága 1960; 236.).

Most tekintsük át az országos adatokat, felbontva a későbbi Szlovákia területére és a Magyar Királyság többi részére.

A szlovák községek közül a XIX. sz. második felében:

Községek	Elmagyarosodott	elnémetesedett	eldélszlávósodott	elruténosodott	Együtt
A mai Szlovákia területén	42	11	1	2	56
A többi részen	53	4	-	-	57
A Magyar Királyságban	95	15	1	1	113

Elszlovákosodott községek közül a XIX. sz. második felében:

Község	Magyar	Német	Rutén (ukrán)	Szerb-horvát	Román	Együtt
	község volt					
A mai Szlovákia területén	42	18	173	-	-	233
A többi részen	16	1	13	3	2	35
A Magyar Királyságban	58	19	186	3	2	268

Összességében tehát a szlovákság fél évszázad alatt „veszített” 113 községet, de 268-at „nyert” (Polányi 91.).

„A századfordulón [1900] a felvidéki szlovák lakosság-nak csak 7%-a beszélt valamilyen fokon magyarul. (...) Alig valamit változott az arány 1910-re.” (Polányi 46.) Tehát

a szlovákokat semminemű nemzeti végveszély nem fenyegette. A fő probléma „a szlovák tömegek tudás- és műveltség-szint-jének beszűkülése, az anyanyelvi közép- és felsőiskolák hiánya miatti megrekedése” volt (Polányi 47.).

Nem szabad közben azt sem felednünk, hogy az iskolának csak kis része volt állami kézben, ahol az asszimilációt esetleg erőltetni lehetett volna.

Az egyes iskolatípusok arányát a következő táblázatban tekinthetjük át:

Év	1870	1880	1886	1890	1897	1900	1903	1904	1907
Állami	0,0%	1,7%	4,4%	4,8%	8,4%	9,6%	11,2%	12,1%	14,1%
Községi	3,5%	10,5%	10,9%	11,6%	10,6%	10,4%	9,7%	8,8%	8,4%
Felekezeti	96,5%	86,6%	83,6%	82,3%	79,6%	78,4%	77,3%	77,3%	75,7%
Magán	0,0%	1,1%		1,4%		1,7%	1,3%		1,8%

(Mikó Imre: Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika, Optimum, 1989², 431.; Popély Gyula: I. A Felvidék iskolaügye a dualizmus éveiben, In: Irodalmi Szemle 2003, 2. sz., 80.)

Ezek az adatok összhangban vannak azzal, amit Roman Holec történész, egyetemi tanár állít: Abban az esetben, ha a Monarchia és a Magyar Királyság nem esik szét, „a szlovákok megmaradtak volna és meg tudták volna találni helyüket a nap alatt a fellépő magyarországi politikai képviselői feltételei között, a csehek és az Egyesült Államok-béli erős szlovák közösség segítségével...” Holec, Roman: Habsburská monarchia – Európsky dom alebo Žalár národov? [A Habsburg Birodalom – Európai Ház – avagy a Nemzetek Börtöne?], In: Os 2002. május; 30-31)

Már polgári viszonyok között, majd az ún. szocializmus korszakában, a magyarság asszimilációja felgyorsult. A szlovákok több mint 100%-os gyarapodása nem magyarázható a természetes szaporulattal, hiszen a szlovákiai magyarokéval nagyjából azonos volt. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy

jelenleg a Szlovákiában fellelhető leggyakoribb tíz vezetéknev magyar³. Egyes családnevek annyira meghonosodtak a szlovákok körében, hogy a Balázst, Balogot, Lukácsot, Kovácsot és másokat már nem is tekintik magyar eredetűnek. Nem beszélve róla, hogy akad néhány türk eredetű szlovák családnév is (pl. Kačir – tör. öszvér).⁴

3

Név	a vezetéknev viselőinek száma
Horváth, Horvát	30. 100
Kovács, Kováč	29. 500
Tóth, Tót	20. 900
Nagy, Nad'	20. 000
Balázs, Baláž	14. 500
Molnár	11. 000
Balogh, Balog	11. 000
Lukács, Lukáč	9. 900
Szabó, Sabo	-

A statisztikai összegzés figyelmen kívül hagyta, hogy valaki milyen módon írja nevét (szlovákul, magyarul, vagy más formában) (Sme napilap 2001.V.3., 3.).

⁴ A hivatalos adatok átszámítva a mai Szlovákia területére a következők:

Év	szlovákok	Magyarok	Németek	Csehek	Ruszinok/ ukránok	zsidók	Romák	együtt
1910	1.686.712	896.271	196.958	7.556	97.051			2.945.039
1921	1.952.368	650.597	145.844	72.635	88.970	73.628	8.035	3.000.868
1930	2.251.358	592.337	154.821	121.696	95.359			3.222.594
1940 ¹	(2.329.939)	(954.220)	(138.981)	(3.024)	(95.773)	(74.441)	(37.100)	(3.633.478)
1950	2.982.524	354.532	5.179	40.365	48.231			3.432.639
1961	3.560.216	518.782	6.259	45.721	35.435			4.167.425
1970	3.878.904	552.006	4.760	47.402	38.980			4.523.110
1980	4.317.008	559.490	2.918	57.197	36.850			4.975.516
1991	4.511.679	566.741	5.629	57.310	30.784		80.627	5.255.739
2001	4.614.854	520.528	5.405	46.968	35.015		89.920	5.379.237

C3. A nemzetiségi és iskolatörvény

E két, egykori törvény körül máig merőben más állásponton van a magyar és a szlovák történetírás. A szlovákok zöme úgy hiszi, ezek a törvények a szlovákok elnemzetietlenítésére születtek. Ez a vélemény csak azért gyökeresedhetett meg, mivel nem a törvény szövegét vetik alá elemzésnek, hanem a korabeli túlfűtött nemzetieskedő publicisztika szólamait vélik kihallani belőle.

II. József 1784. május 11-ei rendeletével vezette be országaiban a német nyelv hivatalos használatát. Az egynyelvű ország a felvilágosult abszolutizmus eszményképe volt. Az osztrák császárt gyakorlatias, államszervezési, kormányzati megfontolások vezérelték. Föl sem fogta, s eszébe sem jutott,

Év	Szlo- vákok	Magya- rok	Néme- tek	Cse- hek	Ruszinok/ ukránok	Zsi- dók	Ro- mák	Együtt
1910	57, 3	30, 4	6, 7	0, 3	3, 3			100
1921	75, 0	21, 7	4, 9	2, 4	3, 0	2, 5	0, 3	100
1930	69, 9	18, 3	4, 8	3, 8	3, 0			100
1940 ¹	64, 1	26, 3	3, 8	0, 1	2, 6	2, 1	1, 0	100
1950	86, 9	10, 3	0, 2	1, 2	1, 4			100
1961	85, 4	12, 4	0, 2	1, 1	0, 9			100
1970	85, 8	12, 2	0, 1	1, 0	0, 9			100
1980	86, 8	11, 2	0, 1	1, 1	0, 7			100
1991	85, 8	10, 8	0, 1	1, 1	0, 6		1, 5	100
2001	85, 8	9, 7	0, 1	0, 9	0, 7		1, 7	100

(Forrás: História /Pozsony/ 2002. 6. sz. 9.)

¹ Az 1941. I. 31.-ei magyar és az 1940. XII. 15.-ei szlovák népszámlálás egységesített adatai. A magyar népszámlálásnál az anyanyelvet vettük alapul. A Szlovák Köztársaság területe akkoriban kisebb volt a mainál, így a Magyarországhoz csatolt területek adatait kellett hozzátenni a szlovákiaiakhoz. A csehek, zsidók és romák számát csak a szlovákiai adatok vették fel. (Forrás: Popély Gyula: Népfogyatkozás, Regio, Bp. 1991; 124.; Hromádka, Jozef: Všeobecný zemepis Slovenska, SAVU, Pozsony 1943; 114.).

hogy ezzel nemzeti jogokat vagy érzelmekeket sért. A holt latin nyelvet váltotta föl az élő némettel. A magyar országgyűlés ez ellen nem tehetett semmit, mert az uralkodó azt nem hívta össze. Majd csak az 1792.VII. t.c. mondja ki, hogy a magyarországi iskolákban a magyar nyelv rendes tárgyként oktatandó, „*hogy ily módon bizonyos idő lefolyása alatt lassankint közhivatalt az ország határain belül csak olyanok nyerjenek, a kik egyéb, rendesen elvégzett tanulmányaik mellett a hazai nyelv ismeretét is a tanárok bizonyítványával igazolni tudják.*” Sem az egyházak, sem pedig a diplomácia nyelve nem a magyar volt.

De mi volt a helyzet más országokban? „*A francia Konvent 1792-ben a múlt századok barbársága maradványainak minősítette a nemzetiségi nyelveket, és minden szükséges eszközt igénybe kívánt venni, hogy mielőbb eltűnjenek.*” **Franciaországban** a forradalom idején a lakosság egynegyede értette meg egymást, olyan erős volt a nyelvjárások és nyelvek közötti különbség. A Konvent 1793-ban kinyilvánította, hogy a breton, a baszkot, a németet, az olaszt és a flamandot, mint a külső ellenségek és a belső lázadók nyelvét, el kell pusztítani.

A XIX. század az ésszerű nyelvi uniformizálás buzgalmával és az általános tankötelezettséggel ajándékozta meg az emberiséget. **Oroszországban** a pánszláv ideológia kívánta meg a szlávok teljes nyelvi és vallási egységét, amibe Danyilevszkij beleértette az Oroszországon kívüli szlávok elorosztását is. Önkéntelenül a darwinizmus is alátámasztotta ezeket a véleményeket. Ha az élővilágban természetes a fajok közötti harc és az, hogy az erősebb kerekedik fölül, akkor a nemzetek között is az erősebbnek van joga uralkodni (szociál-darwinizmus).

Bülów **német** kancellár a lengyelekkel szembeni politikát is azzal indokolta, hogy a gyenge népeknek be kell látniok, az uralkodó nemzet saját akaratát érvényesíti. A csehek az Osztrák-Magyar Monarchián belül azért sem érhatték el, hogy az állam trialista formát kapjon (Osztrák-Cseh-Magyar), mert

Németország és Oroszország is tiltakozott (1871). Attól féltek, hogy a lengyelek ezek után szintén autonómiát fognak követelni (Diószegi István: Üllő és kalapács, Bp. 1991, 14, 26-37.).

Nagy-Britanniához Walest (1538-tól), Skóciát (1707-től) és Írországot (1801-től) unió kötötte. Mindhárom országot Londonból kormányozták. A kormányzat és a közigazgatás nyelve angol volt. A kiépülő iskolarendszer – jóllehet a gael és címri nyelv használatát kifejezetten nem tiltotta – az angol nyelvű oktatást részesítette előnyben. „*Ezek a korlátozó rendelkezések Írországon olyan diszkriminatív jellegű intézkedésekkel párosultak, amelyek csak az Európán kívüli gyarmati politikában voltak ismeretesek.*” Az impérium struktúrája a az első világháborúig olyan maradt, mint amilyen az uniók létrehozása idején volt.

Belgium 1830 után a flamandokkal mit sem törődve, a franciát emelte államnyelvvé.

Az **osztrákok** az 1850-es években germanizálni akarták az egész Habsburg Birodalmat.

Románia 1859 után a zsidók állampolgári jogait vontta meg, mivel az 1866-os alkotmány csak a keresztényeket ismerte el egyenrangúnak. Érdeemes megjegyezni, 1880-ban Magyarországon 200.000 gyerek járt román tannyelvű elemi iskolába, míg a királyi Romániában – ahol háromszor több román élt – csak 120.000.

A román Gheorghe Barițiu 1861-ben a következőket mondotta: „*Tagadom, hogy a nemzetek közt gyűlölködés van. Gyűlölet, gyűlölködés és féltékenység nincs a nemzetek között, hanem csak klikkek, oligarchák és kiváltságos osztályok között.*” A román Alexandru Vaida-Voevod visszatekintve az első világháború előtti korszakra kijelentette: „*Magyarországon nem voltunk rabszolgák, kezünkben volt a törvények pajzsa, amelyek a románok számára is törvények voltak. Ma úgy kezelnek minket, mint valami törvényen kívüli elemet.*” (Adevarul 1923.XII.11.)

Oroszország 1863 után megtiltotta a lengyel, az ukrán, a belorusz és a litván nyelven történő tanítást. A tilalom az otthonokon kívül betiltotta az anyanyelv használatát. A **porosz kormány** 1864 után jó németeket akart faragni a dánokból. Az 1888-as nyelvrendelet száműzte az iskolákból a dán tanítási nyelvet. A nem porosz illetőségű lengyeleket 1885-ben tömegesen kiutasították, 1886-ban olyan törvényt fogadtak el, mely német parasztok telepítését segítette a felvásárolt lengyel földbirtokokon. 1887-ben rendeletileg felszámolták a lengyelnyelvű iskolai oktatást és már egy évvel korábban a közigazgatásból és bíraskodásból száműzték a lengyel nyelvet (Diószegi 14., 18., 19., 25., 30., 33.).

A magyarországi nemzetiségi politika más utakon haladt. 1849-ben, Európában elsőként született egy példamutató nemzetiségi törvény, ám a magyar forradalom és szabadságharc leverése miatt, érvénybe nem léphetett.

Az osztrák-magyar kiegyezés után (1867) a Magyar Királyság saját kormányt kapott Ausztria-Magyarországon belül. „*A nemzetiségi egyenjogúság tárgyában hozott 1868:XLIV. tc. leszögezte: „Magyarország összes honpolgárai az alkotmány alapelvei szerint is politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyenjogú tagja.”*

Az állam központi szerveinek és a törvényhatóságoknak a hivatalos nyelve magyar, „*a törvények magyar nyelven alkottatnak, de az országban lakó minden más nemzetiség nyelvén is hiteles fordításban kiadandók. A nemzetiségek nyelve használható a törvényhatóságok belső ügyvitelében és egymás közötti levelezésben, az alsófokú közigazgatásban és a bíróságokon. A törvényhatóságok jegyzőkönyvei az állam hivatalos nyelvén vitetnek, de vitethetnek e mellett mindazon a nyelven is, a melyet a törvényhatóságot képviselő testület vagy bizottmány tagjainak legalább egy ötödrésze jegyzőkönyvi nyelvül óhajt.*”

A törvényhatóságok a kormánnyal magyar nyelven érintkeznek, de alkalmazhatják hasábosan azt a nyelvet is, amelyet jegyzőkönyveikben használnak. „*Egymás közti irataikban pedig akár az állam nyelvét, akár pedig azon nyelvek egyikét használhatják, a mely azon törvényhatóság által, melyhez az irat intézetik*”, jegyzőkönyvei vitelére elfogadtatott.

„*Az ország minden lakosa saját községi bírósága előtt anyanyelvét, más bíróságok előtt, „azon törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelvét használhatja, a melyhez [az] illető bíróság tartozik*”.

A felsőbb egyházi testületek maguk állapíthatják meg „*a tanácskozás, a jegyzőkönyv és az egyházközségekkel való érintkezés nyelvét*”. Csak az állami felügyelet biztosítása miatt kell a jegyzőkönyveket „*az állam hivatalos nyelvén is hiteles fordításban*” felterjeszteni.

A nemzetiségek nyelve használható a törvényhatóságok belső ügyvitelében és az egymás közötti levelezésben, az alsófokú közigazgatásban és a bíróságokon. **Az állam köteles gondoskodni arról, hogy az ország minden nemzetisége alap- és középfokon anyanyelvén képezhesse magát.** Ezen túl biztosítja a magánszemélyek, községek és egyházak jogát arra, hogy nemzetiségi iskolákat, kulturális és gazdasági egyesületeket alapíthassanak. Ez a törvény a kor szellemén felülemelkedő nagyvonalúsággal szabályozta a kérdést.

Mégha a nemzetiségi törvény minden előírását később nem is tartották be minden területen maradéktalanul, jó alap volt arra, hogy a nyelvi egyenjogúság a közélet minden területén érvényesüljön. A nemzetiségek azonban autonómiára törekedtek, amit a hatalom a XVIII. sz. végén és a XIX. első felében a magyarok letörése érdekében támogatott –, ezért ez a törvény nem elégítette ki őket.

A Lex Apponyiként emlegetett népiskolai törvényjavaslatot (1907:XXVI és XXVII. tc.) Apponyi Albert kultuszminiszter azért terjesztette be, mert meg kívánta akadályozni, hogy a nemzetiségi értelmiség az idegen hatalmak érdekeihez

kapcsolódó politizálás, a magyar kultúrkörből és államgondolattól elszakadon. Többek között elrendelte a magyar nyelv kötelező oktatását. (1918 óta a szlovákiai magyar iskolákban is kötelező a szlovák nyelv oktatása, ami ellen senki sem emel kifogást.)

A 1907:XXVII. tc. XVIII. §-a kimondta: Az egyház-
községeknek iskoláikban „szabadságukban áll oktatási nyelvül
vagy az állam nyelvét, vagy a gyermekek anyanyelvét
megállapítani, fenntartván természetesen az utóbbi esetben a
magyar nyelvnek tanítására vonatkozó törvényes intézkedések
feltétlen érvénye és hatálya. Ahol magyar tannyelvű iskola
nincs, ott az olyan hitfelekezeti elemi iskolákban, amelyeken
állandóan vannak magyar nyelvű növendékek, vagy olyan nem
magyar anyanyelvűek, akiknek magyar anyanyelvűnk tanítását
atyjuk vagy gyámjuk kívánja: a vallás- és közoktatásügyi
miniszter elrendelheti; hogy ezek számára a magyar nyelv
használtassék mint tannyelv; ha pedig a magyar anyanyelvűek
száma a húszat eléri, vagy az összes beírt növendéknek 20%-át
teszi, számukra a magyar nyelv mint tannyelv okvetlenül
használandó. Ha pedig a beírt tanulóknak legalább fele ma-
gyar anyanyelvű, a tanítási nyelv a magyar; de az iskola-
fenntartók gondoskodhatnak arról, hogy magyarul nem beszélő
növendékek anyanyelvükön is részesüljenek oktatásban.”

A törvény elrendelte továbbá, hogy a magyar nyelvet a
nem magyar tanítási nyelvű iskolákban – előzetes megbeszélés
alapján – az iskolafenntartóval „megállapított terv szerint és
kijelölt óraszámban oly mérvben tanítandó, hogy a nem
magyar anyanyelvű gyermek a negyedik évfolyam bevégeztével
gondolatait magyarul élőszóban és írásban érthetően ki tudja
fejezni” (Párkányi L. József: Mindenáron történelem –
Megjegyzések a szlovák nyelvtörvény indokolásához; Magyar
Nemzet 1996.I.31., 16.).

C4. A három középiskola és a Matica slovenská

A szlovákság három egyházi középiskolát hozott létre. 1862-
ben Nagyőrécén 1866-ban Túrócszentmártonban és 1869-ben
Znióvárálján.

Zólyom vármegye 1874-ben feliratot küldött a magyar
miniszterelnöknek, melyben azzal vádolta meg a három
gimnáziumot, hogy ott nemzetiségi izgatás folyik, mely
„egyenesen a magyar állam fen[n]állása ellen van irányozva.”
(60 sz./Közgy., In: Ruttkay László: A felvidéki szlovák
középiskolák megszüntetése 1874-ben, Dunántúl, Pécs 1939,
87.) A felhíváshoz legalább 26 törvényhatóság csatlakozott. A
miniszterelnök a közoktatási miniszterhez fordult, hogy az
ügyet terjessze a minisztertanács elé. Ő azonban – tiszteletben
tartva az egyházak autonómiáját –, az egyházvezetőket kérte
fel, hogy iskoláikban végezzenek vizsgálatot és tegyék meg a
szükséges intézkedéseket (Ruttkay 8., 10.).

A gömöri evangélikus esperesség Nagyőrécén evangé-
likus gimnáziumot létesített, mely 1867 után főgimnáziummá
fejlődött. Az iskolát felügyelő bizottság azután az esperesség
engedélye nélkül tanítóképzővel bővítette az intézményt. 1867-
ben két tanárt letartóztattak hazaellenes levelek terjesztéséért,
de egyházi beavatkozásnak köszönhetően, néhány nap után
kiengedték őket.

1868-ban arra kérték föl az iskolát, hogy ne csak
szlováknyelvű, hanem kétnyelvű, szlovák-magyar érettségi
bizonyítványt adjon ki, mert ez a főiskolai felvételiknél nehé-
séget okoz. Ezt a felügyelő-bizottság kereken megtagadta.
Ekkor érkezett a kultuszminiszter rendelete. Egyházi bizottság
vizsgálta meg a helyzetet. Jelentésükben azt írták, hogy az
iskola felügyelő-bizottsága nem tartja tiszteletben az evangé-
likus egyház autonómiáját, a tanári kar tagjai 1848/49-ben a
magyar szabadságharc ellen harcoltak és mély gyűlöletet ápol-
nak a magyar nemzettel és hazával szemben. Oroszországot
nyilvánosan éltetik, diákjaiknak megtiltják a magyar beszédet

és táncot, szigorúan óvják őket, hogy magyar emberrel lépjenek házasságra. A magyar nyelvet oktató tanár a katedrához vágta a magyar nyelvtant e szavak kíséretében: „*Inkább a mongol nyelvet adnám elő, mint ezt a gyalázatos magyart!*” A diákok megzavarják az egyik legnagyobb magyar nemzeti ünnepet, a március 15-ei ünnepségeket. Az egyik itt végzett tanár azzal fenyegette társait, hogy „*az oroszok be fognak hatolni az országba és a magyarokat leöldöszik*”. Egy másik kijelentette, miután magyar beszédet tartott egy temetésen: „*Most megyek a számat kiöblíteni, mert büdös a magyar szótól.*” Mindennek az a következménye, hogy Nagyrőcén megszűnt a nemzetiségi béke, majdnem tettelegességgig fájulnak a viták.

Az egyházkerület 1874-ben arra a megállapításra jutott, hogy a gimnáziumtól megvonja az egyház engedélyét, s mivel a tanítóképezde engedély nélkül működött, bizonyítványait érvénytelennek nyilvánítja. A kormányra csak az a feladat hárult, hogy tudomásul vegye az egyházi döntést és az iskola megszüntetését végrehajtsa (Ruttkay 12-26.; l. még Bokes 1946, 271.).

Túrócszentmártonban 1863-ig létezett egy magyar evangélikus iskola, de az érdeklődés hiányában megszűnt, hiszen a hivatalos nyelv a német volt. 1866-ban indult meg a mozgalom, hogy szlovák középiskolát nyissanak és azt 1868-ban a túróci esperesség átvette és a korábban megszűnt iskola vagyónát is átadta anélkül az új algimnáziumnak, hogy annak alapítóit vagy jogutódjait megkérdezte volna. Itt is a kormány felkérésére indult meg a vizsgálat, mely megállapította, az iskola az evangélikus egyház jogaival, szervezetével és szabályzatával ellentétesen működik. A tanítással meg volt elégedve, ám a tanári kart magyarellenessnek, nacionalistának minősítette és a magyar nyelv tanításának színvonalát is kifogásolta. Ám nem tartotta fontosnak semminemű drákói rendszabály alkalmazását. Viszont kifogásolta, hogy a korábban megszűnt iskola vagyónát jogellenesen adták át. Azt is, hogy a

felügyelő bizottságban a 220 tagból csak 12 képviseli az evangélikus egyházat. Mindezért nem a megszüntetést javasolják, hanem az iskola átalakítását. A miniszter azonban a királyhoz már csak a megszüntetést terjesztette föl felhasználva az elébb ismertetett jogszerű kifogásokat. A király ezt 1874-ben jóváhagyta (Ruttkay 36-39., 52-58.).

A znióváráljai katolikus gimnázium esetében az illetékes püspök, Ipolyi Arnold járt el. Itt a vizsgálat nem talált különösebb felrónivalót, a nyelvtanítást is megfelelőnek ítélte, habár nem tetszett, hogy a magyar nyelvet nem államnyelvként, hanem idegen nyelvként emlegették és a város magyar-érmű lakosaitól elzárkóznak. A tanítás színvonalát nagyon jónak találták. „*A znióváráljai kat. gimnáziumot az állam saját kezelésébe akarta átvenni, biztosítván a tót tanítási nyelvet, de a gimnázium gondnoksága késett a felelettel, s akkor is olyan feltételeket szabott, melyeket a kultuszminiszter nem volt hajlandó elfogadni.*” (Pechány 230.) Így jogi szabálytalanságokra hivatkozva megszüntették ezt az iskolát is (Ruttkay 61-76.).

Mindhárom iskola esetében a pánszlávizmus terjedését rótták föl a tanári karnak, melyet veszélyesnek találtak az ország egysége szempontjából (Ruttkay 53-54., 75.).

A **Matica slovenskát** 1862-ben alapították császári rendelettel. Az alapszabály szerint ez a szervezet a szlovák nemzet kulturális, tudományos és szépművészeti társasága lett volna, mely a műveltséget terjesztette volna a szlovák nemzetben belül. De politikai és vallási kérdésekkel nem foglalkozhatott (Bokes 1946, 238.).

A szervezet vezetői azonban ezt a korlátozást nem vették figyelembe és oly szerencsétlen módon képviselték politikai aspirációikat, hogy az sértő és irritáló volt a magyarok számára. Kiadványaikban gyűlölettel szóltak a magyar nemzetéről. Tudományos cikkeikben romantikus túlzásokba estek és azt a célt követték, hogy a szlovák lakosságot elidegenítsék a magyar nemzettől és államtól (Grünwald Béla: A felvidék,

Ráth Mór, Bp. 1878, 66., 68.). Vezetői a 48/49-es szabadságharc idején az abszolutizmus oldalán álltak (egyreszét viselőik az előbb említett szlovák középiskolák tanárai voltak), szemben a magyarokkal. Miután a kormány vizsgálatot indított és a politikai célzatosságot bizonyítva látta, működését 1875-ben felfüggesztették (Pallas Nagy Lexikona, Bp. 1896, 402.).

Komoly baklövés volt a Maticának, hogy amikor küldöttséget menesztett a zágrábi egyetem megnyitására (1874.XI.19.), nem a kultuszminiszter küldöttségéhez csatlakozott, hanem úgy szerepelt, mintha külön szlovák kerület küldöttsége lenne. „A magyar sajtó rosszalta Hurban szereplését, a Matica pedig felhasználta az alkalmat, hogy még erősebb kirohanást tegyen a magyarság ellen. Mindezek hozzájárultak, hogy a „Matica” ellen vizsgálatot indítottak.” (Pechány 230-31., Bokes 272-73.)

A Matica slovenská ötletét a hasonló célú Matica srbská [Szerb Méhanya; a matica szerbül ugyanis méhanyát jelent – a szlováktól eltérően] adta, mely 1826-ban alakult. Annak működése zavartalanul folyt (Pallas uo.). Tehát nyilvánvaló, nem apriori nemzetiségellenes okokban kell keresni a Matica slovenská bezárását. Hiszen a Matica hrvatska (1850-től) és Matica dalmatska (1862-től) zavartalanul dolgozhatott (Századok 1895, 183-186., 282-85.).

C5. Csernova

Csernova kistelepülés északnyugat Szlovákiában mely mára összeépült Rózsahegygyel. A helybeliek önerőből templomot építettek, melynek felszentelésére Andrej Hlinka rózsahgyi plébánost kérték föl, aki sokat tett szülőfalujában ennek érdekében.

Hlinka politikai pályája az Osztrák-Magyar Monarchiában kezdődött. Ő volt a politikai katolicizmusnak nevezett

szlovák nacionalista irányzat atyja. Az 1906-os választások idején Vavro Šorbár érdekében korteskedett. Amiatt kellett bíróság elé állnia, mert a magyar nemzetiség ellen uszított és izgatott választási felszólalásaiban. Ismerve Hlinka lobbanékony természetét és írásban megjelent véleményeit, ez a vád nem tűnik egyáltalán túlzó megállapításnak. Ezért Párvy Sándor, szepesi püspök eltiltotta hivatásának részbeni (V.5.), majd teljes gyakorlásától (VI.18.). Ez utóbbira akkor került sor, amikor az a gyanú merült föl, hogy rózsahgyi plébánossá való megválasztására nem a legtisztességesebb körülmények között került sor.

Párvy a Vatikánnál szimóniával (szentségárulással), azaz lelki dolgokkal, egyházi tisztségekkel vagy javakkal való, nyereszkezdéssel, ezek áruba bocsátásával vádolta meg (Vnuk, František: Andrej Hlinka, tribún slovenského národa [Andrej Hlinka, a szlovák nemzet szószólója], THB, Pozsony 1998, 23.) Hlinka kihasználva a rendelkezésére álló időt, saját ügyében felutazott Bécsbe, majd Rómába, s azután cseh- és morvaországi körútra indult, ahol mint hőst és vértanút ünnepelték. Ott érte a csernovai tragédia híre. Itt is elkapta a hæv és tett néhány meggondolatlan kijelentést, ami miatt, majd még további büntetést róttak ki rá. 1906 végén a rózsahgyi megyei bíróság két évre ítélte a fentebb említett vádak miatt. Büntetését Szegeden kellett letöltenie 1907. november 30. után.

Hlinkának az ügy lezárásakor (Rómában a pápa 1909.III.14-én nem hagyta jóvá Hlinka eltávolítását a rózsahgyi plébániáról) bocsánatot kellett kérnie püspökétől. És az is eléggé beszédes tény, hogy a Vatikán a történetek után mint „sacerdos turbulentusra” (átkozott zajongó, háborgó, forrongó, pap) tekintett, s a Csehszlovák Köztársaság megalakulása után nem volt hajlandó őt olmtüzi püspökké kinevezni (Peroutka, Ferdinand: Budovány státu [Az állam építése] II., Lidové noviny, Prága 1991², 798.).

A falu lakossága hibásan mérte föl lehetőségeit, hiszen Hlinka semmi esetre sem szentelhetette volna föl templomukat. Párvy a szlovák Martin Pazúrik liszkófalui dékánt bízta meg az

ünnepélyes szertartás elvégzésével, aki Pereszlényi Zoltán szolgabíróval és tizenhárom szlovák anyanyelvű csendőrrel érkezett. Pazúrikot a falusiak ismerték, hiszen több ízben járt közre, hogy Hlinka végezhesse el a szertartást. Ám később megváltoztatta véleményét és ragaszkodott a szenteléshez. Andaházy főszolgabíró hiába intette, nem felel a következményekért, az ragaszkodott a szertartáshoz. Ezután rendelte el Pereszlényinek, menjen csendőrökkel Csernovára.

A lakosság meg akarta akadályozni a felszentelést és körülvette az érkezőket. Az első kocsin ülő Veverica, járási hajdú – aki csernovai születésű szlovák volt – még jobban felzaklatta a tömeget pökhendi viselkedésével, amikor ostorral korbácsolni kezdte az embereket. Miután a csendőrparancsnoknak nem sikerült felosztatnia a tömeget, tűzparancsot adott. Tizenöt ember vesztette életét és nagyjából kilencvenen sebesültek meg. A hajdú később megtagadta a tanúvallomást a bíróság előtt, mert rokoni kapcsolatban állt két vádlottal (Chmel, Rudolf: *Moja maďarská otázka [Az én magyarkérdésem]*, Kalligram, Pozsony 1996, 170.; Vnuk 29-30.). 1908. március elején 40 vádlottat ítélt el a rózsahegyí bíróság 6 hónap és 3 év közötti szabadságvesztésre, hat vádlottat fölmentett.

Később a szlovákok Pazúrikot vádolták, hogy ő az egyik felelőse a történeteknek, mivel a falusiak többször üzentek neki, ne kívánja felszentelni a templomot, de a dékán hajthatatlan maradt.

Az államhatalom beavatkozásáról volt tehát szó a tiltakozó parasztokkal szemben, amiben semmi nemzetiségi szempont nem játszott szerepet, hiszen templomszentelésről volt szó, semmi egyébről. A rendcsinálás ilyen módja semmi esetre sem volt szerencsés és humánus, az nem vitás.

De nem szabad szem előtt téveszteni, hogy Romániában ugyanabban az évben tört ki az utolsó európai parasztfelkelés. A hadsereg 11.000 parasztot mészárolt le. 1904 elején Pétervárott több mint 1.000 munkást ölt meg a katonaság. Ám az I. Csehszlovák Köztársaságban is a csendőrség több

alkalommal fegyverét használta a sztrájkoló munkások ellen (1920-32 között 19 különböző nemzetiségű halálos áldozat). A csernovai tragédia tehát önmagában semmi esetre sem volt a maga korában rendkívüli esemény. Azzá a nemzetközi visszhang tette, mely nemzetiségi összecsapásként értelmezte az ügyet. Ez sokat ártott a Magyar Királyság megítélésnek, de a csernovaiaknak semmit sem segített.

A Monarchia idejében az államfogház nem jelentett a politikai foglyoknak különösebb megpróbáltatást. Hlinka cellája alig különbözött bármely kolostor szerzetesi cellájától. A páter szabadon olvashatott, imádkozhatott, levelezhetett és egyéb szellemi tevékenységet folytathatott. Miután Hlinka letöltötte a 27 hónapot és egyházi vonalon is rendeződtek ügyei, 1910-ben felszentelhette szülőfaluja templomát (Vnuk 36-38.). Mikor azután a csehszlovák hatóságok 1919. október 12-én éjjélkor választott képviselőként letartóztatták és a morvaországi mírovi börtönbe szállították hazaárulás vádjával, akkor a szegedi államfogház szanatóriumnak tűnt a számára (Vnuk 52.). Ugyanis illegálisan Párizsban járt a szlovákság ügyében (l. a D2. fejezetet).

Hlinka későbbi szereplése sem volt szerencsés. A sajtóban, de a szószéken is tett antiszemita, cseh- és magyarellenes nyilatkozatokat. Masaryk államfő egyik távirata jól jellemzi a pap-politikusról alkotott véleményét: *„Az Ön ingerült és dühös fellépése (többnyire feltételezett) ellenzői ellen gyakran azt a gondolatot erőszakolja rám, hogy nincs szíve, hogy helyette második mája van – olyan dühös és mérges. Bizonyítsa be, hogy van szíve, hogy nem csupán gyűlöletet érez saját aszmétem, többnyire feltételezett) ellenlábasai iránt, de azt az Ön Szlovákiáját in concreto, tehát a szlovákokat és cseheket is legalább egy kicsit szereti. A gyűlöleten és haragon, higgye el, nem lehet semmi jót és maradandót felépíteni, ezért Jézus a szeretet parancsát adta és ez a politikában is érvényes.”* (1929)

C6. A nagysurányi tragédia

1938. december 25-én Nagysurányban az a hír terjedt el, hogy a plébános magyarellenes buzdító beszédet fog mondani. (Krisztus születésének ünnepén igazán „megfelelő” téma.) A kivezenyelt katonák és csendőrök csatárláncot alkottak a templom körül. (Az is „remek” ötlet volt, hogy mozgósították őket.) Amikor a templomból távozó felizgatott tömeg ezt meglátta, karácsonyhoz „méltó” módon, kövekkel dobálta meg a fegyvereseket. A tapasztalatlan parancsnokot a szeme alatt érte az egyik kő, amitől teljesen megzavarodott, és nem a levegőbe, hanem a tömegbe lövetett. Egy süketnéma fiatal lány, a 17 éves Mária Kokošová tragikus halála lett a plébános és a karhatalom „együtműködésének” eredménye. (Dr. V. Blaha akkori komjáti körorvos adatai alapján – I. Janics Kálmán: A hontalanság évei, Hunnia 1989³, 247.)

Megtorlásul a pozsonyi Magyar Hírlap szerkesztőségébe „tüntetők” hatoltak be, feszítővasakkal és kézi fegyverekkel felszerelve, „*elvágták a telefondrótokat, s szemünk láttára szakszerűen ízzé-porrá törték az egész szerkesztőségi berendezést. Egy toll, egy írógép, egy papírlap, egy szék nem maradt ott épen. S másnap mégis megjelent a lap.*” – emlékezett Szalatnai Rezső. (Szalatnai Rezső: Két hazában egy igazsággal (Bp. 1982, 18.))

Pedig Esterházy Lujza grófnő a tragédiáról írva leszögezte: „*Ugy érzem, hogy valamennyi szlovákiai magyar szívéből beszélek, amikor kimondom, hogy a tragikus surányi események lelki mélyéig megrendítettek minket. ...úgy látom, hogy a Magyarországhoz csatolt szlovák népcsoportnak, akár csak a Szlovákiában maradt magyar népcsoportnak, igenis van okuk az elégedetlenségre és pedig azért, mert jogi helyzetük a mai napig sem nyert még tisztázást. Ugyanis joggal elvárhatták, úgy az odaáti szlovákok mint az itteni magyarok, hogy a bécsi döntés értelmében mielőbb összeüljön a két kormány s szabatosan körülírja a jogokat, amelyeket mindegyik*

állam a maga kisebbsége számára nyújtani szándékozik. (...) A két állam vezető tényezői részéről ugyan állandóan halljuk azt, hogy megadják kisebbségeiknek az összes jogokat – de, hogy in concreto mit értenek összes jogok alatt, azt a mai napig sem tudjuk.” (Esti Ujság /Pozsony/ 1939.1.11.)

A grófnő levélben fordult néhány magyarországi személyiséghez, és fivérét is sürgette, hogy nyilvánosan ítélje el a csendőrök és katonák tettét. Esterházy János parlamenti képviselő, a szlovákiai magyarság vezére, taktikai okokból erre nem volt hajlandó, de illetékes helyen hangot adott felháborodásának.

Pozsonyban mindenütt fekete zászlók lobogtak, a Nemzeti Színház előtt égő fáklyákkal körülvett jelképes ravatal emlékeztetett a fiatal süketnéma lány mártírhalálára. A szlovák sajtó és rádió felhasználta az alkalmat a magyar-ellenes gyűlölet szítására.

C7. Komját

1938. december 18-án a Magyarországhoz csatolt szlovák településen szlovák zászlók alatt felvonuló fiatalok ünnepelték az első szlovák parlamenti választásokat. A magyar csendőrök összefogdosták az embereket és még a polgármestert is megverték, minden ok nélkül. Esterházy Lujza grófnő egyből vonatra ült, hogy ellenőrizze a szlovák rádió híreit. Fölkereste az illetékes főispánt is, aki fölháborodva bár, de tehetetlenül állt a csendőrökkel szemben. Mivel a grófnő a csendőrségen sem tudott eredményt elérni, hazautazott, s tájékoztatta fivérét, Esterházy János parlamenti képviselőt. Az telefonon felhívta a magyar belügyminisztert, aki azonnali intézkedést helyezett kilátásba. Két nap múlva egy bizottság szállt ki Komjátba. A csendőröknek bocsánatot kellett kérniük a meghurcolt polgármestertől, és azután áthelyezték őket.